

„EDUKACJA PRZEZ SZACHY”
W SZKOLE PODSTAWOWEJ
IM BŁ JANA PAWŁA II w ZESPOLE
SZKOLNO-PRZEDSZKOLNYM W MESHNEJ

program na rok szkolny

2015/2016, 2016/2017

„Szachy są dyscypliną korelującą humanistyczną fantazję z umiejętnościami matematycznymi i kształceniem pozytywnych postaw społecznych i emocjonalnych”

Tigran Petrosjan, dziewiąty mistrz świata, powiedział:

„Szachy – pod względem swej formy są grą,

pod względem treści sztuką,

z punktu widzenia trudności opanowania ich – nauką”

Opracowały: mgr Beata Jakubiec

mgr Krystyna Laszczak

1. WSTĘP DO PROGRAMU

Gra zwana szachami powstała w trzecim ćwierćwieczu VI wieku naszej ery. Taką datę podaje znany angielski historyk H.J.R. Murray w dziele History of chess.

Kolebką szachów są Indie. Stamtąd dotarły one do Persji, gdzie w krótkim czasie zyskały sobie wielu zwolenników. Po podbiciu Persji przez Arabów szachy rozprzestrzeniły się na inne kraje. Gra w szachy została wzbogacona o nowe sposoby rozgrywania partii, przede wszystkim przez arabskich entuzjastów tej gry. Do Europy szachy dotarły już w VIII-IX wieku, początkowo do Hiszpanii, Włoch i Francji, potem do Niemiec, Anglii i Skandynawii. W Rosji znane były już w IX wieku, dokąd przywędrowały bezpośrednio ze wschodu. Na podstawie wzmianek w literaturze przypuszcza się, że szachy dotarły do Polski w XII wieku, za panowania Bolesława Krzywoustego. Umiejętność gry w szachy uznawana była za zaletę i zyskała sobie wysoką rangę na dworze królewskim.

W Europie szczególny rozkwit szachów rozpoczął się w XVI wieku. Na wzrost zainteresowania nimi miała wpływ, poza innymi czynnikami, zmiana zasad gry zaproponowana przez włoskich szachistów w końcu XV wieku. Zmiana ta dotyczyła tylko ruchów dwóch figur, ale w istotny sposób wpłynęła na atrakcyjność gry. Hetman z najsłabszej figury-poruszającej się tylko o jedno pole na ukos-stał się najsilniejszą figurą, zwiększono też zasięg działania gońca. Mając na względzie dalsze uatrakcyjnienie gry, wprowadzono specjalne posunięcie - roszadę.

Po wprowadzeniu zmian zasad rozgrywania partii, pierwszy podręcznik gry w szachy według nowych zasad opracował Lucena w 1497 roku. Następnie w 1512 roku Damiano, w 1561 Ruy Lopez a w 1601 Alessandro Salvio wydali swoje publikacje. Pierwszy w Polsce podręcznik gry w szachy opracował na początku XVIII wieku Jan Ostroróg, jednakże nie został on opublikowany. Dopiero w 1835 roku wydano drukiem polski podręcznik gry w szachy, którego autorem był Kazimierz Krupski.

Literatura szachowa szybko powiększała się. Utrwalono na kartach książek wyniki analiz, teoretycznych rozważań, rozegrane partie, opisy turniejów. Stanowi ona źródło doskonalenia swych umiejętności dla miłośników tej pasjonującej gry.

(źródło: <http://www.gabo.hi.pl/szachy/historias.htm>)

Gra w szachy jest obecnie coraz bardziej rozpowszechniana wśród uczniów szkoły podstawowej. Uważana jest za grę „Fair play”, gdyż trudno w niej o oszustwo podczas rywalizacji. Reguły ustalone w turniejach szachowych dają równe szanse każdemu, co jest bardzo istotne dla młodych szachistów, rozpoczynających naukę gry. Jest to bardzo ważny argument, dzięki któremu uczeń nie zniechęca się łatwo, a wręcz odwrotnie mobilizując się osiąga lepsze wyniki dążąc do sukcesu. Czas rozgrywek uzależniony jest od czasu narzuconego graczom, a co najważniejsze każdy z zawodników ma ustawiony taki sam czas do rozstrzygnięcia partii. Gra w szachy może zapobiegać zachowaniom agresywnym, a szczególnie wśród uczniów nadpobudliwych mającym problemy z koncentracją. Szachy stosowane jako terapia mogą przyczynić się do zapobiegania antyspołecznym zachowaniom ucznia, niwelując złe cechy osobowości. Uczniowie z zaburzeniami emocjonalnymi mają

zazwyczaj niską samoocenę, jednakże podczas rozgrywek dzięki zwycięskim partiom ich stan może ulec zmianie, zyskując lepszy prestiż w społeczeństwie szkolnym i rodzinnym.

2. CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

Program jest ukierunkowany dla uczniów klas „0” i edukacji wczesnoszkolnej. Ma na celu wspomaganie kształcenia cech osobowości, charakteru, umiejętności poznawczych.

Rozgrywki szachowe winny mieć formę zabawową, a następnie przeradzać się w umiejętność nabywania zasad zdrowej rywalizacji. Jest to elementarne wprowadzenie zasad poruszania się figur (bierek) na szachownicy oraz samodzielnego poszukiwania taktyki i możliwości dania mata. Ważne jest, aby młodzi przyszli szachiści potrafili przyjmować sukcesy i porażki współzawodnicząc w mini rozgrywkach szachowych między sobą. Istotnym celem będzie także współpraca z uczniami nadpobudliwymi posiadającymi trudności w zachowaniu koncentracji uwagi i jednocześnie uczenia ich tolerancji i integracji z rówieśnikami.

Program ten może wspomóc jedną z najważniejszych percepcji, jakie posiada człowiek – umiejętność rozwoju myślenia, a więc ogólnego rozwoju umysłu. Może być pomocny uczniowi w przyswajaniu programu szkolnego, a także w przejawianiu inicjatywy twórczego myślenia. Głównym założeniem programu jest wspomaganie edukacji matematycznej u najmłodszych ukierunkowanie ucznia do rozwoju samodzielnego myślenia podczas gry w szachy. Pomaganie mu w tworzeniu ustawień taktycznych w celu obrony i ataku figurami w kierunku przeciwnika. Ważne jest też, aby uczniowie dzięki grze potrafili akceptować i szanować swoich kolegów i koleżanki z różnych grup społecznych. A więc nabycie przez nich umiejętności integrowania się niezależnie od statusu społecznego ucznia.

Program ma za zadanie zachęcić do nauki wszystkich uczniów biorących udział w projekcie. Ważnym elementem całego przedsięwzięcia będzie angażowanie i zachęcanie uczniów do nowych rozwiązań w zagospodarowaniu czasu wolnego, a także samokontroli i oceny własnych osiągnięć prowadzących do sukcesu.

3. ORGANIZACJA ZAJĘĆ

Zajęcia szachowe odbywać się będą raz w tygodniu w klasach 2a i 2b w ramach zajęć obowiązkowych jako forma realizacji 1 godz matematyki przez najbliższe dwa lata. Podczas zajęć dzieci poznawac będą podstawy i taktykę gry w szachy, a także ukierunkowywane będą na własny sposób myślenia. Obserwując dzieci przy pracy nauczyciel będzie mógł stwierdzić, jakie trudności napotykają, które metody uczniowie łatwiej przyswajają i jakie umiejętności trzeba u nich rozwijać.

4. CELE PROGRAMU

Celem edukacji przez szachy jest wspomaganie wszechstronnego i harmonijnego rozwoju ucznia. W ramach tego rozwoju zawiera się też cel główny zajęć szachowych, a mianowicie rozwijanie u dziecka indywidualnego toku myślenia.

Realizacji celu głównego służyć mają cele szczegółowe:

- szanować i nie lekceważyć swojego przeciwnika
- poznać zasady gry w szachy

- przestrzegać zasad gry
- pamiętać, że pierwszy ruch w grze wykonuje biała figura
- znać funkcję figur w grze
- znać ruchy figur na planszy
- umiejętnie korygować własne błędy dążąc do samodoskonalenia
- umiejętnie posługiwać się zegarem
- rozpoznać sytuacje zaszachowania przeciwnika
- posiadać umiejętność matowania
- rozpoznać sytuacji patowej
- umiejętnie przyjąć porażkę przegranej
- mobilizować się po porażce, dążąc do wygranej.

5. NARZĘDZIA PRACY

Pomoce dydaktyczne:

- karty pracy- szablony z ćwiczeniami
- zestaw do gry w szachy (plansza, figury)
- zegar
- tablica demonstracyjna
- zeszyt początkowego szachisty

6. WARUNKI REALIZACJI PROGRAMU

Podstawą realizacji programu jest odpowiednie przygotowanie ucznia zarówno teoretyczne, jak i praktyczne w zakresie zajęć. Zagwarantowanie godnych warunków do gry, odpowiedniej atmosfery w trakcie ćwiczeń tak, aby dzieci miały swobodę ruchów. Śledzenie przez nauczyciela poczynań uczniów podczas opanowywania wiedzy podczas zajęć. Aby dobrze zrealizować program ważne jest zapoznanie uczniów z rysem historycznym szachów jak i zarówno systematyczne wprowadzenie elementarnych podstaw gry począwszy od nakłaniania uczniów do rozkładania plansz i ustawiania prawidłowo figur po obu stronach planszy jednocześnie śledząc nawzajem ze współgraczem, czy prawidłowo zostały one postawione na swoich miejscach. Każdy zawodnik układa figury po swojej stronie. Ważne jest, aby gracz rozpoczął ruch białą figurą. Każdy zawodnik ma być świadomy ucziwej rywalizacji.

7. REALIZACJA PROGRAMU

Każde zajęcia będą rozpoczynać się od wprowadzenia dzieci do tematu z użyciem tablicy demonstracyjnej i magnetycznych figur wraz z diagramami. Należy doceniać uczniów znających i potrafiących grać w szachy, gdyż będą oni pomocni dla graczy początkujących. Każde ćwiczenia uczeń wykonywać będzie grupowo i indywidualnie na diagramach później na własnej szachownicy począwszy od ułożenia figur na planszy. Nauczyciel będzie nadzorować poprawność ułożenia figur oraz ich kompletność. Zakończenie zajęć powinno poprzedzać ułożenie figur oraz złożenie sprzętu. Uczniowie kompletują sprzęt, przekazując go prowadzącemu. W czasie ćwiczeń z szachami przy stolikach nauczyciel będzie kontrolować prawidłową postawę dzieci na krzeselkach. Uczniowie mają prawo po zakończonych zajęciach wymieniać własne opinie i spostrzeżenia dotyczące nabytej wiedzy w obecności nauczyciela. Uczniowie, którzy prawidłowo wykonali swoje zadania i stosowali

się do zaleceń nauczyciela, uzyskują pochwałę i wyróżnienie w obecności pozostałych uczestników zajęć. Podczas wszystkich zajęć obowiązkowy będzie zeszyt szachisty (w kratkę format A4) w którym będziemy notować, zapisywać wiersze, rymowanki, układać rozsypanki puzzlowe i wklejać wykonane diagramy z figurami szachowymi.

8. TREŚCI KSZTAŁCENIA

Semestr 1

1. Szachowa Kraina - wprowadzenie w magiczny świat szachów.
2. Pole bitwy - SZACHOWNICA.
3. Sprawuje rządy – KRÓL.
4. Niedościgniona w pionie i poziomie – WIEŻA.
5. Rycerz przekątnych – GONIEC.
6. Wierna Pani – HETMAN.
7. Hop i kolejny skok – SKOCZEK.
- 8-9. Mała armia – PIONKI i ich „magiczne” ruchy. Ustawienie wyjściowe w szachach.
10. Dajemy SZACHA królowi!
11. W śmiertelnym niebezpieczeństwie- MAT.
12. Pokojowe zakończenie – REMIS. Pojęcie PATA.
13. Hokus pokus - wprowadzenie ROSZADY.
- 14-15. Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o szachowym wojsku po I semestrze nauki.

Semestr 2

16. Hierarchia w królestwie – wartości figur.
17. Szachy to też sport! Podstawowe zasady szachowej krainy.
- 18-19. Jak rozpocząć szachowy pojedynek? Pojęcie CENTRUM.
20. Pierwsza bitwa wg trzech zasad poprawnego debiutu.
- 21-22. Matujemy ciężkimi figurami – mat dwiema wieżami.
- 23-24. Mat jedną wieżą. Pojęcie opozycji.
25. Plan gry – podstawy gry środkowej.
26. Rozwiązywanie zadań szachowych.
- 27-28. Pierwszy motyw taktyczny – widełki (podwójne uderzenie).
- 29-30. Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o szachowym wojsku po II semestrze nauki.

Semestr 3

- 31 - 34. Przypomnienie wiadomości o szachowym wojsku nabytych w pierwszym roku nauki.
- 35 – 36. Hetman i wieża – król w matowym ataku.
- 37 – 38. Matowanie hetmanem.
- 39 – 40. Szachowa bitwa – związanie.
- 41 – 42. Debiut – jak nie dać się złapać w pułapkę. Mat szewski.
- 43 – 44. Idziemy na turniej szachowy!
45. Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o szachowym wojsku po III semestrze nauki.

Semestr 4

- 46 – 47. Notacja szachowa – szachowy zapis pozycji i partii.
48. Rozgrywanie partii z zapisem szachowym.
- 49 – 50. Szachowa bitwa – atak z odsłony i szach z odsłony.
- 51 – 52. Końcówki – pion i wieża przeciwko wieży.
53. Rozwiązywanie zadań szachowych. Mat i motywy taktyczne.
- 54 – 55. Końcówki – hetman przeciwko pionkowi.

56. Gry i zabawy szachowe – różne odmiany szachów.

57-58. Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o szachowym wojsku po IV semestrze nauki.

59 – 60. Szachowy teleturniej „1 z 10”. Sprawdzenie wiedzy nabytej podczas dwóch lat nauki gry w szachy.

Główną metodą będzie ukierunkowanie ucznia na samodzielne myślenie, dzięki któremu posiada on umiejętność szukania i zastosowania prawidłowych rozwiązań podczas rozgrywek. Podstawowym narzędziem do dokonania oceny efektów pracy ucznia będzie obserwacja przez nauczyciela podczas zajęć:

1. umiejętności rywalizacji z graczami –postawa fair play,
2. umiejętność ułożenia figur na planszy,
3. samodzielne eliminowanie błędnych posunięć,
4. zaangażowanie ucznia do zdrowej rywalizacji,
5. umiejętność zmatowania przeciwnika,
6. umiejętność posługiwania się zegarem szachowym,
7. umiejętność myślenia podczas rozgrywanej partii szachowej.

9. EWALUACJA

Ewaluacja jest badaniem efektów realizowanego programu, pozwalającym na ulepszenie metod i form pracy. Dzięki temu analizujemy osiągnięte cele i zadania. Podsumowaniem ewaluacji będzie ocena osiągnięć edukacyjnych uczniów na zajęciach szachowych. Będzie ona miała formę oceny opisowej na świadectwie. Przejawem ewaluacji będzie : obserwacja uczniów na zajęciach, analiza postępów graczy, umiejętne myślenie podczas wykonywanych ruchów na szachownicy.

*Oczywiście, Polski Związek Szachowy nie chce wchodzić w kompetencje szkół w zakresie ich wewnętrznych systemów oceniania i przyjętych w poszczególnych placówkach norm formułowania i wystawiania ocen. Zaleca jednak, by ocena semestralna i końcowo-rocza zawierała element opisu osiągniętych celów lub braków w ich zakresie.

Oczywiście, przy każdej ocenie - a przy ocenie na zajęciach szachowych – należy wziąć pod uwagę indywidualne możliwości i predyspozycje ucznia. Wymiar sportowy jest tu drugorzędny, najważniejszy jest harmonijny rozwój ogólny dziecka, w tym społeczny.

*(źródło; www.szachywszkole.pl zakładka WSPARCIE METODYCZNE)

10. SPODZIEWANE OSIĄGNIĘCIA I POSTAWY UCZNI

*Uczeń:

- potrafi przeanalizować popełnione błędy i je korygować
-rozwija takie cechy jak opanowanie, koncentracja, determinacja, cierpliwość, wytrwałość, odwaga.

-radzi sobie ze stresem i zmęczeniem, skutecznego działania pod presją, nie poddawania się nawet w najtrudniejszej sytuacji

-kształtuje wolę walki i zwycięstwa, co jest szczególnie ważne dla dzieci, które np. ze względów zdrowotnych nie mogą uprawiać innych dyscyplin sportu.

- uczy się zdrowej rywalizacji, postępowania według zasad fair play i szacunku wobec przeciwnika.
- wie, że w szachach nie ma miejsca na brutalność, wyzwiska i wulgaryzmy, negatywne zachowania, w które obfituje każde przybłokowe podwórko i boisko.
- uczy się także nawiązywania i utrzymywania dobrych, przyjacielskich kontaktów z ludźmi, często z całego świata.
- w toku szkolenia i startów turniejowych dziecko nabywa również inną umiejętność: uczy się, jak nie przenosić sportowej walki z szachownicy do codziennego, „turniejowego”, treningowego czy szkolnego życia
- dziecko uczy się odpowiedzialności, ponoszenia konsekwencji własnych decyzji.
- nabywa ono odporności psychicznej, poznaje własne reakcje na sytuacje stresowe, uczy się, w jaki sposób najlepiej radzić sobie ze stresem i tym samym łatwiej będzie mu reagować na sytuacje stresowe w szkole, rodzinie, pracy.

* (źródło; www.szachywszkole.pl zakładka WSPARCIE EDUKACYJNE)

„Warto pamiętać, że oprócz tych wszystkich walorów edukacyjnych i wychowawczych, szachy są również grą, rozrywką, świetną zabawą i mogą stać się dla naszych uczniów pasją i sposobem na życie”.

BIBLIOGRAFIA

- Mirosław Litmanowicz „Szachy- podręcznik dla dzieci”, Warszawa 2000, część 1, 2, 3, 4

Zasoby strony internetowej Polskiego Związku Szachowego www.szachywszkole.pl